

Ukinjena bančna eskontna stopnja in poplačilo nezapadlih terjatev

Iztok Zupanc,
univ. dipl. pravnik,
specialist za upravljanje naložb v intenzivni obravnavi v SID banki, d. d.,
likvidacijski upravitelj v družbi Prvi faktor d.o.o., v likvidaciji

Janez Ferbar,
univ. dipl. ing. elektrotehnike,
mag. ekonomskih znanosti
specialist za prestrukturiranje v SID banki, d. d.

Stvarnopравни zakonik in Zakon o izvršbi in zavarovanju vsebujeta določbe, ki predpisujejo uporabo bančne eskontne stopnje pri izračunu obresti ob poplačilu nezapadle terjatve ob unovčitvi hipoteke oziroma predčasni prodaji zastavljene premičnine ali unovčitvi zastavljene terjatve. Banka Slovenije je že leta 2002 ukinila bančno eskontno obrestno mero, a ta kljub temu vztraja v nekaterih predpisih. V luči aktualnih ekonomskih razmer in položaja upnikov je čas za prevetritev ureditve in razmislek o uvedbi sodobne zakonodajne rešitve, ki bo odpravila dileme iz prakse, a hkrati ohranila ravnotežje upniško-dolžniškega razmerja.

Bančna eskontna mera

Do leta 2002 je takrat veljavni Zakon o Banki Slovenije (ZBS)¹ določal, da Banka Slovenije uravnava količino denarja v obtoku med drugim tudi tako, da določa splošno eskontno mero Banke Slovenije in aktivne in pasivne obrestne mere Banke Slovenije. V 33. členu ZBS je bilo predpisano, da Banka Slovenije določa splošno eskontno mero Banke Slovenije in obenem določa obrestne mere za kredite in druge terjatve pri Banki Slovenije ter obresti za sredstva, deponirana pri Banki Slovenije, v odvisnosti od splošne eskontne mere. Vsakokratna eskontna mera je bila določena v sklepu, ki ga je izdal Svet Banke Slovenije. V zadnjem veljavnem sklepu Sveta Banke Slovenije o splošni eskontni meri Banke Slovenije² je bila eskontna obrestna mera določena pri 10 % letno. S sprejemom novega Zakona o Banki Slovenije (ZBS-1),³ ki je začel veljati 19. julija 2002 in je razveljavil ZBS⁴, Banka Slovenije ni bila več obvezana določati eskontne obrestne mere, posledično pa je Svet Banke Slovenije 26. novembra 2002 sprejel sklep o prenehanju veljavnosti sklepa o splošni eskontni meri Banke Slovenije,⁵ ki je začel veljati 1. januarja 2003 in je ukinil sklep o splošni eskontni meri Banke Slovenije ter določil, da se v obstoječih posojilnih in drugih poslih Banke Slovenije, kjer se pri izračunu obresti uporablja splošna eskontna mera Banke Slovenije, ta nadomesti z lombardno obrestno mero Banke Slovenije, znižano za eno odstotno točko. S sprejemom sklepa o prenehanju veljavnosti sklepa o lombardni obrestni meri in obrestni meri za depozit čez noč,⁶ ki je začel veljati 10. decembra 2002, je bila ukinjena tudi lombardna obrestna mera.

Umestitev bančne eskontne stopnje v veljavno področno zakonodajo

Iz vpogleda v trenutno veljavni 203. člen Zakona o izvršbi in zavarovanju (ZIZ)⁷ je razvidno, da se zemljiški dolg oziroma terjatev zastavnega (hipotekarnega) upnika, ki še ni zapadla do dneva izdaje sklepa o poplačilu, poplača tako, da se upoštevajo obresti v višini bančne eskontne stopnje v kraju

¹ Ur. l. RS, št. 1/91 in nasl.

² Ur. l. RS, št. 28/02.

³ Ur. l. RS, št. 58/02.

⁴ Izrecna derogacijska klavzula je bila vsebovana v 76. členu ZBS-1.

⁵ Ur. l. RS, št. 103/02.

⁶ Ur. l. RS, št. 103/02.

⁷ Ur. l. RS, št. 3/07 – UPB in nasl.

izpolnitve zavarovane terjatve od dneva izdaje sklepa o poplačilu do dneva zapadlosti terjatve. Podobne določbe še danes vsebuje tudi Stvarnopravni zakonik (SPZ),⁸ ki v primeru predčasne prodaje zastavljene stvari določa, da se kupnina po odbitju stroškov postopka in prodaje izplača zastavnemu upniku na račun zavarovane terjatve tako, da se pri tem upoštevajo obresti v višini bančne eskontne stopnje v kraju izpolnitve zavarovane terjatve od dneva plačila do dneva zapadlosti zavarovane terjatve.⁹ Enak koncept je določen pri pravici zastavitelja, da stvar proda za ugodno ceno, kjer se kupnina po odbitju stroškov postopka in prodaje izplača zastavnemu upniku na račun zavarovane terjatve tako, da se pri tem upoštevajo obresti v višini bančne eskontne stopnje v kraju izpolnitve zavarovane terjatve od dneva plačila do dneva zapadlosti zavarovane terjatve.¹⁰ Tudi pri prodaji premičnine, ki je bila zastavljena večkrat, se po odbitju stroškov prodaje izkupiček razdeli med zastavne upnike, upoštevaje vrstni red pridobitve neposestnih zastavnih pravic in zapadlost zavarovanih terjatev, pri čemer se pri poplačilu nezapadle terjatve upoštevajo obresti v višini bančne eskontne stopnje v kraju izpolnitve zavarovane terjatve od dneva plačila do dneva zapadlosti zavarovane terjatve.¹¹ Nazadnje pa bančna eskontna stopnja pride v poštev pri unovčitvi zastavljene terjatve. Če zavarovana terjatev ob zapadlosti zastavljene terjatve še ni zapadla v plačilo, mora zastavni upnik zavarovano terjatev zmanjšati za obresti v višini bančne eskontne stopnje v kraju izpolnitve zavarovane terjatve od dneva plačila zastavljene terjatve do dneva zapadlosti zavarovane terjatve.¹²

Skupno obema predpisoma je, da sta bila od sprejema predmet večkratnega noveliranja, nobena od sprememb pa do sedaj ni posegla v omenjene obsoletne določbe, ki urejajo poplačilo upnikove nezapadle terjatve, oziroma določbe, ki urejajo predčasne unovčitve premoženja, ki je predmet zastave.

Namen bančne eskontne stopnje pri poplačilu nezapadle terjatve

Določba, ki je vsebovana v 203. členu ZIZ je bila uzakonjena z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvršbi in zavarovanju (ZIZ-A),¹³ ki je začel veljati 21. septembra 2002. V predlogu novele ZIZ-A¹⁴ je pri obrazložitvi amandmaja novega člena 67.c, ki je spremenil 203. člen, navedeno, da je predlagani način usklajen s predlogom besedila SPZ pri predčasni prodaji zastavljene premičnine, pri čemer je ta način ustrežnejši od takrat veljavnega, ki je določal, da se poplačilo upnika opravi z odbitkom zneska, ki ustreza zakonskim zamudnim obrestim, oziroma da se pri tem upoštevajo dogovorjene obresti, obračunane le do dneva, ko je bil izdan sklep o poplačilu¹⁵. V nadaljevanju iz obrazložitve zakonodajnega gradiva izhaja, da »upoštevanje zamudnih obresti pri poravnavi nezapadle terjate zastavnega upnika v postopku izvršbe, pri poplačilu po določbi 203. člena, ni primerno. Podobno velja tudi za posebno zakonsko opredelitev upoštevavanja dogovorjenih obresti, ki ni potrebna, saj se te obresti upoštevajo tako, kot so dogovorjene, in predstavljajo sestavni del upnikove terjatve. V teh primerih je zato ustrežnejše, da se pri predčasni izpolnitvi obveznosti upošteva samo spremenjena vrednost dogovorjenega denarnega premoženja glede na krajši čas, ki je potekel do njegovega izplačila, v primerjavi s predvidenim. To pa bo zagotovljeno z zmanjšanjem plačila za obresti, ki ustrezajo višini bančne eskontne stopnje v kraju izpolnitve zavarovane terjatve od dneva izdaje sklepa o poplačilu do dneva zapadlosti terjatve«.¹⁶

Problematičnost zdajšnje ureditve

Primarna težava veljavne zakonodaje je vsekakor v tem, da se neposredno sklicuje na uporabo instituta bančne eskontne stopnje, ki je bila ukinjena leta 2002, medtem ko vsakokratne spremembe ZIZ in SPZ

⁸ Ur. l. RS, št. 87/02 in nasl.

⁹ Prvi odstavek 162. člena SPZ.

¹⁰ Prvi odstavek 163. člena SPZ.

¹¹ Tretji odstavek 176. člena SPZ.

¹² Prvi odstavek 185. člena SPZ.

¹³ Ur. l. RS, št. 75/02.

¹⁴ Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije št. 27 z 19. marca 2002, str. 91 in 92.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Prav tam.

odprave tega instituta monetarne politike niso ustrezno naslovile s črtanjem zastarelih določb oziroma uzakonitvijo sodobnejšega pristopa glede obračunavanja upnikove nezapadle terjatve. Eden od razlogov za spregled ureditve problema tiči verjetno v dejstvu, da se tovrstne določbe 162., 163. in 176. ter 185. člena SPZ v praksi redko uporabljajo. Glede 203. člena ZIZ pa velja, da je postopek izvršbe, katerega predmet je prodaja zastavljene nepremičnine, razmeroma dolgotrajen in praviloma tudi skrajnen ukrep upnikov za izterjavo terjatev. Navedeno pomeni, da postopek izvršbe s prodajo nepremičnine v večini primerov začne upnik, ki ima največje možnosti poplačila svoje terjatve, kar je skoraj brez izjeme upnik, ki je imetnik hipoteke najboljšega vrstnega reda, poleg tega tudi ta upnik izvršbo začne takrat, ko je njegova terjatev oziroma njen večji del že dalj časa zapadel in zaradi tega dokaj visok v absolutnem znesku. Posledica tovrstnega ravnanja je, da kupnina le redko zadošča za poplačilo celotne zapadle glavnice, pogodbenih in zamudnih obresti ter stroškov upnika, ki ima hipoteko najboljšega vrstnega reda, zato je poplačilo terjatev, ki so zavarovane s hipotekami slabšega vrstnega reda, od katerih so morda nekatere nezapadle, v praksi ne pomeni pomembnega pravnega ali dejanskega problema.

Naslednja težava je povezana s samo gramatikalno zasnovo te zakonske ureditve. Če izvzamemo 185. člen SPZ, v katerem je nedvoumno in izrecno predpisano, da mora zastavni upnik zavarovano terjatev zmanjšati za obresti v višini bančne eskontne stopnje v kraju izpolnitve zavarovane terjatve od dneva plačila zastavljene terjatve do dneva zapadlosti zavarovane terjatve, je v preostalih določbah navedeno le, da se »upoštevajo« obresti v višini bančne eskontne stopnje, pri tem pa ni konkretizirano na kakšen način naj se »upoštevanje« odraža pri obračunu nezapadle terjatve. Ob odsotnosti ustaljene sodne prakse pri konkretnem pravnem vprašanju ter zakonsko odpravljeni bančni eskontni stopnji omenjeno zakonsko besedilo nedvomno povečuje pravna tveganja, ki so jim izpostavljeni upniki (ne)zapadlih terjatev, ko jih uveljavljajo v breme zastavljenega premoženja. Z uporabo pravil obligacijskega prava, ki urejajo vračunavanje izpolnitve, in preostalimi metodami razlage se je sicer možno dokopati do ustrezne rešitve, vendar je pri tem treba upoštevati, da je ravno ZIZ predpis, ki je namenjen zgolj izvršitvi izvršilnih naslovov, kar pomeni, da mora zasledovati ureditev, ki v največji možni meri zmanjšuje tveganja za nastanek spornih pravnih vprašanj, še zlasti takšnih, ki bi se nanašala na samo obračunavanje in vračunavanje terjatev. Temeljna podstat izvršilnega postopka izhaja iz domneve, da je upnik svoje sporno razmerje z dolžnikom ustrezno uredil v predhodnem postopku, iz katerega izvira izvršilni naslov. Upoštevaje navedeno, se v izvršbi kot izjemno pomembno in praktično nujno izkristalizira stališče, da »v zakonskem jeziku ne sme biti nejasnosti in nedoločenosti, ki ostajajo nerazrešene in nepojasnjene«. ¹⁷ Omenjeno pomeni, da morata biti v fazi razdelitve kupnine obračunavanje denarnih terjatev in vračunavanje poplačil v čim večji meri mehanski opravili, ki dopuščata kar najmanj dvoma.

Ker sta bili bančna eskontna stopnja in nadomestna lombardna stopnja ukinjeni, navedena določila ZIZ in SPZ v tem delu niso več neposredno uporabljiva. Kljub temu se odpira vprašanje ustrezne spremembe relevantnih določb obeh predpisov, ki bo upoštevalo tako jezikovno primerno opredelitev kot tudi vsebinsko noveliranje, le-ta pa mora upoštevati upnikov premoženjski interes, ob hkratnem varovanju oziroma ohranjanju predvidljivosti dolžnikovega položaja in njegovih bremen.

Upoštevanje upnikove nezapadle terjatve *de lege ferenda*

Pri razmisleku o ustrezni spremembi in posodobitvi navedenih zakonskih norm je potrebno upoštevati pričakovanja in ekonomske interese upnikov, še zlasti tistih, ki profesionalno delujejo na trgu denarja. Primerna rešitev upoštevanja spremenjene vrednosti dogovorjenega denarnega premoženja glede na krajši čas, ki je potekel do njegovega izplačila, v primerjavi s predvidenim, se lahko nasloni na smiselno podoben koncept, ki ga je sodna praksa uvedla pri obravnavi zahtevkov iz lizinških pogodb. Iz sodne prakse tega področja izhaja, da je upnikom – lizingodajalcem priznana odškodnina, ki ustreza njihovem pozitivnemu pogodbenemu interesu; ta se kaže kot izpolnitveni interes, ki pomeni denarno premoženje, ki bi ga upnik prejel, če bi bila pogodba pravilno izpolnjena. ¹⁸ Velja opozoriti, da je pri lizinških razmerjih

¹⁷ Pavčnik, M.: Argumentacija v pravu, GV Založba, Ljubljana 2013, str. 79

¹⁸ Prim. sodbo in sklep Vrhovnega sodišča RS II Ips 104/2007 z dne 8.7.2009

omenjeno regulirano z lizingo pogodbo, s katero si lizingodajalci pridržijo pravico odstopa od pogodbe, če lizingojemalec krši obveznost rednega in pravočasnega plačevanja obrokov leasinga.

Ureditev v ZIZ in SPZ sicer ne ureja plačila nezapadlih terjatev zaradi protipravnega ravnanja dolžnika, vendarle pa posega v upravičena pričakovanja upnikov, ki se ob plačilu terjatve pred zapadlostjo, soočijo z izgubo pričakovanega donosa iz naslova pogodbenih obresti, ki bi zapadle v obdobju do redne zapadlosti terjatve. Navedeno pomeni, da nova ureditev oziroma obrestna mera ne sme biti tako visoka, da bi pomenila kaznovanje dolžnika, mora pa pomeniti vsaj delno finančno nadomestilo upniku. Ekonomski interes upnika se tako lahko določi z zakonom, kar pomeni ustrezno spremembo navedenih členov ZIZ in SPZ. S tem bi dosegli tudi varovanje dolžnikovega položaja, saj bi ureditev na ravni zakona zagotavljala predvidljivost dolžnikovega bremena, hkrati pa ne bi bili prepuščeni morebitni samovolji upnika, ki bi v stipulacijski fazi zoper dolžnika izkoristil svoj močnejši položaj.

V skladu z namenom o kompenzaciji vsaj dela upnikovega pričakovanega donosa in problematiko z ukinjeno eskontno stopnjo menimo, da bila ob predčasnem poplačilu bolj primerna zakonodajna rešitev, ki bi:

1. pri izračunu obresti namesto eskontne stopnje uporabila obrestno mero za odprto ponudbo mejnega posojila, ki je obrestna mera, po kateri lahko banke pri ECB dobijo posojilo čez noč in jo ECB praviloma določa vsakih šest tednov;
2. izrecno in nedvoumno v ZIZ in SPZ predpisala pravico upnika, da obračuna pribitek obresti k nezapadli glavnici terjatve.

Uporaba obrestne mere za odprto ponudbo mejnega posojila bi torej bila vezana na pribitek na nezapadli del glavnice upnikove terjatve zaradi plačila pred zapadlostjo te terjatve, pri čemer bi višina pribitka ustrezala znesku obresti v višini obrestne mere za odprto ponudbo mejnega posojila, ki se obračunavajo od dneva plačila oziroma izdaje sklepa o plačilu do dneva, ko bi po prvotnem načrtu plačila zapadla upnikova terjatev. Po analogiji z Zakonom o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (ZFPPIPP)¹⁹ bi bilo zaradi enakopravne obravnave upnikov treba določiti, da se pravica do pribitka nanaša zgolj na terjatve, ki so se obrestovale do dneva plačila oziroma izdaje sklepa o plačilu.

Primer:

Nezapadla glavnica (G_0) v višini 100 enot bi zapadla čez tri leta ($t = 1.095$ dni), pogodbeni obrestna mera znaša 5 % ($p = 0,05$). Ob navadnem obrestovanju bi dolžnik upniku čez tri leta torej moral vrniti celotno nezapadlo glavnico in obresti (O), skupaj 115 enot.

Prišlo je do predčasnega poplačila s prodajo zastavljenega premoženja. Trenutno veljavna obrestna mera ECB na odprte ponudbe mejnega posojila znaša 0,25 %, iz česar sledi, da bo upnik po prodaji zastavljenega premoženja dobil poplačano celotno preostalo glavnico G v višini 100 enot in 0,75 enote obresti (navadno obrestovanje), skupaj 100,75 enote.

$$O = G_{opt} = 100 \times 0,0025 \times 1.095/365 = 0,75 \text{ €}$$

$$G_n = G_0 + O = 100 + 0,75 = 100,75 \text{ €}$$

Sklep

Pogodbene obresti so nadomestilo za uporabo tujega denarja. Vsak upnik, ki z dolžnikom dogovori zavezo, da bo za svoj denar, ki ga je izročil v uporabo dolžniku, prejel plačilo pogodbenih obresti, utemeljeno pričakuje izpolnitev tega pogodbenega interesa. Če pride do zamude s plačilom zapadle

¹⁹ Ur. l. RS, št. 13/14 – UPB in nasl.

terjatve, je položaj strank jasen, saj upniku pripadajo zamudne obresti, razen če bi jih stranki izrecno izključili. Drugačen pa je položaj, kadar ne pride do dolžnikove zamude, temveč se zaradi nastopa drugih pravnih dejstev zgodi, da bo upnik neodvisno od svoje volje poplačan pred zapadlostjo terjatve, s čimer dejansko realizira izgubo pričakovanega donosa v obliki bodočih pogodbenih obresti. Tvrstni primeri so možni prav v izvršilnem postopku, enako tudi pri institutih stvarnega prava, kjer lahko pride do unovčitve zastavljenega premoženja, četudi posamezni zastavni oziroma hipotekarni upnik tega ne želi. Predlagana rešitev, ki bi upoštevala obrestno mero za odprto ponudbo mejnega posojila, bi upnika z zakonskim predpisom varovala pri uresničevanju njegovega premoženjskega interesa. Ker je predlagana obrestna mera bistveno nižja od predpisane obrestne mere zakonskih zamudnih obresti, rešitev po drugi strani ne bi prekomerno posegla v položaj dolžnika.